

Андријана Тасков

ПРВА ЖЕНА ФИЛОЗОФ СРБИЈЕ Пут Ксеније Атанасијевић (1894-1981)

Успињање до признања тих година је свакако било теже за изузетне жене. Малобројне, утирале су саме свој пут неустрашиво показујући вредност и тиме наметнуто правдајући свој пол. Налазећи квалитет као свој ослонац, Ксенија се супротстављала константним занемаривањима свог рада. Штавише, период каријере од дванаест година је био и период борбе са колегама али и академски врло плодносан за њу. Није посустајала: *„Моја предавања студентима и мој рад на филозофији, која је одувек била мој живот, били су моја утеха.“*

Овај есеј је омаж великом уму Србије, Ксенији Атанасијевић, њеном херојском животу вредном дивљења и огромном али заборављеном стваралаштву.

Ксенија је још у детињству научила да буде самостална, јака, иако то није увек био њен избор. Наиме, рано је остала без родитеља – мајка јој је умрла на порођају, док је отац остао жив тек до њене дванаесте године. Оваква породична позадина, недаће и ускраћено родитељско присуство је чини изузетнијом са свим каснијим достигнућима. Са још петоро браће и сестара, наставила је да следи свој интелект и велики таленат. Боравила је у друштву изузетних личности свога доба, песника Растка Петровића и његове сестре Надежде.

Након успешно завршене гимназије, уписује Филозофски факултет на Београдском универзитету где студира филозофију. Главни предмет јој је предавао славни Бранислав Петронијевић, уважаван у европским научним круговима. Ксенија се у писму својој пријатељици јадала да су његова предавања физиолошки неиздржива и да студенти падају у несвест на семинарима које Петронијевић води, јер се он свесрдно труди да исмеје, понизи, и с факултета заувек отера сваког ко није у стању да му интелектуално парира. *„Ја сам очекивала да сваког часа паднем мртва. Једна студенткиња је почела да плаче, а једна је отишла и никада више неће доћи“*, јадала се Ксенија. Али Петронијевић открива Ксенију као најталентованију на факултету и неформално је проглашава својом наследницом. Но, први успеси иду под руку са првим сусретима са злбом чаршије која никада није трпела, ни подржавала изузетност а уз то изузетност једне жене: почињу лажне приче о њеној љубавној вези са професором Петронијевићем. То је била само почетна назнака будућих непријатности, неправди, сплетки и клевети.

**ПРВА ЖЕНА
ДОКТОР НАУКА
У ЈУГОСЛАВИЈИ**

Након дипломирања за докторски рад се прихватила истраживања дела Ђордана Бруна и у ту сврху је трагала за ретким књигама о њему по читавој Европи. Са 28 година је бранила своју докторску тезу пред комисијом састављеном од српских великана: Бранислава Петронијевића, Милутина Миланковића, Веселина Чајкановића, Драгише Ђурића и Николе Поповића. Петронијевић, иако на филозофији, води је на испиту Ксенију кроз подручје више математике. Она неочекивано доказује да је сасвим спремна да објасни и математичке формуле које се тичу дела Ђордана Бруна, а запањени Петронијевић и Миланковић гледају један другог и коментаришу: „Колега, је ли све у реду са хормонима наше кандидаткиње?! Паметна је као мушко!” Тиме је постала прва жена доктор наука у читавој Југославији! Значај њене докторске дисертације високо је оцењен у домаћој и стручној јавности.

Ксенија је наставила да ради пуном паром: на Народном универзитету у Београду држала је предавања о Сократу, Шопенхауеру. Њена предавања су привукла пажњу а интелектуална елита је долазила да је слуша, у новинама су излазили само похвални прикази. Међутим, сва та изузетност, показана у двадесетим годинама, није била довољна за друштво да је прихвати, призна и унапреди је. Напротив, Министарство просвете је 1922. године поставља за професора гимназије у Нишу, а недуго затим је пребацује у Београд, у Другу женску гимназију. Познати научник Јован Цвијић примећује: „Штета да један такав таленат пропада у гимназији.” За Ксенију је то било деградирање њених квалитета.

Ипак, њен професор др Бранислав Петронијевић је ставио пред Савет Филозофског факултета предлог да буде изабрана за доцента. Неки наставници нису могли да замисле да једна млада девојка постане њихова колегиница, иако испуњава све услове. Чули су се и злочести коментари: „Има крајева у Србији где жене љубе у руку млађе мушкарце, а ви хоћете да дате катедру доцента једној младој девојци!” Ти коментари су оквир духа друштва које није било спремно да прихвати жену као интелектуално моћно и способно биће.

Упркос томе, октобра 1923. године, Ксенија је изабрана са доценткињу на предмету Историја класичне филозофије. Стрепела је како ће бити прихваћена у академској средини, не без разлога. Када се појавила на првој седници Факултета, велики научник Михаило Петровић јој је стегао руку уз неколико утешних речи. Чудила се зашто је теши. Чувени етнолог др Тихомир Ђорђевић био је најексплицитнији: „Честитам Вам, госпођице, ушли сте у пакао!”

**ПРВА ЖЕНА
ДОЦЕНТ НА
ФАКУЛТЕТУ**

У то време на свим факултетима у целој Краљевини СХС није било жене са титулом доцента, нити жене на професорској позицији. Дакле, Ксенија је прва жена која се изборила за такво место и титулу. Савременица ових догађаја Илинка Арсовић је забележила да само *„тако јак таленат, као што је у зђице Атанасијевићеве, био је у стању да се одржи и афирмише, и поред свих препрека, замки, ухођења и интригарења што су непрекидно стављали на њен пут... Колегијуму Филозофског факултета није се нимало свидело што наша филозофкиња неће да уђе ни у једну клику, и што не пристаје да буде сенка или слуга ни једног старијег професора. Она је исувише наглашена индивидуалност и сувише стваралачки обдарена, да би могла напредовати у једној јаловој, ропској средини.”* У писмима пријатељицама испољава своју јаку индивидуалност, она се не задовољава да буде само ученица и следбеница. Свесна је очекивања свог професора: *„Брана не трпи оригиналност, и желео би да мислим потпуно као он.”* Ауторка њене монографије „Живот и мисао Ксеније Атанасијевић” , Љиљана Вулетић, сматра да је семе раздора међу њима посејано већ тада. Ксенији је слобода, лична и стваралачка, била потребна као ваздух. Утеха у тешком времену борбе за сопствену афирмацију били су јој студенти који се на коментаре, сплетке, подмићивања нису освртали, који су били пажљиви према њој и поштовали је.

**ПРВА СРПКИЊА У
ЕНЦИКЛОПЕДИЈИ
БРИТАНИКА**

У међувремену, у току деценије напорних борби, Енциклопедија Британика увршћује у своје одређене њен докторски рад о Ђордану Бруну као релевантну литературу за схватање Брунове мисли. То, опет, није било од значаја нити довољно за средину да призна значај и квалитет њеног рада.

Ксенија је 1928. године унапређена у ванредног професора за целокупну историју филозофије, по предлогу Бранислава Петронијевића. Међутим, да би ова одлука била пуноважна, требало је да је потврди Универзитетско веће, које је једино имало овлашћење да одлуку потврди или поништи. Противници Ксеније Атанасијевић искористили су процедуру за обрачун с њом, оптужили су је за плагијат, што се испоставило као клевета, јер није имало утемељења. Универзитетско веће је ипак вратило предлог на разматрање Савету Факултета. Пандорина кутија се тада отворила, институционално и ванинституционално, спонтано и

организовано, водила се кампања против Ксеније. Трајала је пуних осам година. Налажене су нове оптужбе, чак је тежиште целокупног питања било померено са питања стручних квалификација на питања моралних квалификација тј. замерено јој је да се недовољно учтиво јавља појединим професорима, да другим ауторима пише полемичке текстове против појединих професора и сл. Такво стање је трајало до 1935. године када Ксенија није изабрана ни у звање доцента! Принудно је поднела оставку министру просвете, тј. екскомуницирана је са Београдског универзитета.

**ПРВА ЖЕНА
ПРОФЕСОР
НА ФАКУЛТЕТУ**

Према изјави професора Радомира Ђорђевића, филозофа, на београдској телевизији (у емисији о Ксенији Атанасијевић 2000. године), њему је после Другог светског рата поверено да је удаљавање Ксеније Атанасијевић са Универзитета било противзаконито. Уморна од ове борбе је говорила: „*На својој страни осим истине и закона, нисам имала ништа више.*” Тако је најумнија жена Балкана у то време, остала без посла и пензије у својој 42. години.

После завршетка Другог светског рата, нове власти су је затвориле. Њена дела су повучена из свих књижара и библиотека, стављена на индекс *librorum prohibitorum*. Један од њених „колега”, Душан Недељковић, постао је декан Филозофског факултета, академик и председник Комисије за ратне злочине, па је тражио смртну казну за Ксенију! Ипак, изашла је из комунистичког затвора, али лишена грађанских права. Наставила је анонимно да ради и припрема трећи том свог животног дела Филозофски фрагменти. Тај рукопис никада није пронађен у целости иако је најзначанији јер је у њему изнела своје оригинално филозофско учење. Добијала је и званичне позиве да предаје у Америци, али је до краја живота остала у Београду. Преводила је са латинског, грчког, немачког... Њени текстови, објављени су уз ласкаве критике на немачком, француском, холандском, чешком, бугарском. Пред крај живота, када је писала краћу аутобиографију, могла је да констатује, с нескривеним поносом, да је „*прокрчила пут будућим женама универзитетским наставницама*”.

Српска жена мислилац са главном темом- проблемом зла у појединцу и друштву умире 1981. године у својој 88. години живота. Сахрањена је на Новом гробљу у Београду. Међутим, неприхватање, тачније одбацивање, друштва се наставља и после њене смрти. Стара породична гробница постоји само у архивском регистру. Гробно место је покопано и продато новим власницима, а све гробне плоче су уништене. Како је породична гробница

уништена крајем 80-их, нема никаквих њених земних остатака и обележја. Ксеније нема у друштву, о њој се не говори а чак није очуван ни њен гроб.

На крају треба нагласити све оно због чега треба памтити Ксенију. Она је својим храбрим и несаломивим умом и духом изнад свега инспирација свим индивидуама. Инспирише на борбу, на држање циља пред собом без обзира на срединска спутавања. Инспирише на чврст фокус, вољу и усмереност на смислени живот, вођен из душе. Она је с друге стране, много учинила за друштво које ју је потпуно одбацило. Југославију је представљала у високим научним круговима, јер је у Европи и шире била призната, цењена и жељена. Са њом наше друштво учи многобројне лекције, да треба ценити и пригрлити изузетне научнике, ствараоце, не одбацивати их а још мање спутавати. Такође, не треба заборавити да је она, како је и сама записала, прокрчила пут и на себи понела терет будућих генерација учених жена на факултетима.